

Тақризи

муқарризи расмӣ Хоҷаев Қурбон Тоирович ба диссертатсияи номзадии Хоҷазода Гулҷаҳон Ҷаҳфар дар мавзуи “**Оғози эҳёи Аҷам ва нақши он дар рушди педагогикаи миллии халқи тоҷик (асрҳои 1X – XI)**” барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзоди илмҳои педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 13.00.01 – педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот

1. Моҳият ва мубрамияти мавзӯ. Дар таърихи педагогикаи ориётаборон осори ғановатманди давраи Эҳёи Аҷам нақши бориз дорад. Дар ин давраи ҳумоюнфар рушди афкори илмӣ фалсафӣ, риёзӣ хандаса, таъриху ҷуғрофия ва фарҳангу инсоншиносӣ дар сар то сари Ховару Бохтар беназир будааст. Дар ин асрҳо хазинаи таъриху фарҳангии ниёгон аз оғоз бозгӯ ва таҷдид гардидааст. Дар ҳамин росто масоили таълиму тарбия ва ташаккулу камолоти бонни одамӣ низ меҳвари асосии аҳли ғазлу хирад ва ҷомеа ба шумор мерафтааст. Улӯми инсоншиносӣ, баҳусус, педагогикаи миллии дар ҳамин давра бунёд ва бунлоди хешро гузошта, дар асрҳои минбаъда таъсири хешро дар осори мутафаккирон мунъакис гардонидаст.

Аз ин лиҳоз, мавзуи матраҳгардидаи диссертант мубрам ва дорони аҳамияти волои тарбиявӣ мебошад.

2. Дараҷаи таҳқиқи мавзӯ. Равшан аст, ки оид ба давраҳои эҳёи педагогикаи тоҷик пажӯҳишҳои зиёде ба анҷом расида ва ағлаби паҳлӯҳои муҳими он ҳаллу ғасли хешро дарёфта, дар рушди таълиму тарбия саҳми босазое гузоштаанд. Диссертант ба дараҷаи дарку ғаҳмиши хеш осори фарҳангии ин давраро табақабандӣ ва аз ҷиҳати мазмуну муҳтаво ба чор гурӯҳ ҷудо намуда, оиди ҳар як гурӯҳ фикру андешаҳои хешро баён доштааст, ки қисми муҳими диссертатсия мебошад. Муҳаққиқ барҳақ зикр менамояд, ки бо вучуди қорҳои ба анҷомрасидаи олимони ватанӣ ва хориҷӣ, ҳанӯз ҳам дар илми педагогикаи муосири ватанӣ масоили ҳалталаб оид ба проблемаҳои таълиму тарбияи миллии бо истифода аз анъанаҳои педагогии даврони Эҳёи Аҷам ба мушоҳида мерасанд.

3. Навғонии илмӣ таҳқиқот. Диссертант дар пажӯҳиши хеш нағғонҳои зайлро басо муҳим мешуморад:

- моҳияти осори Эҳёи Аҷам на танҳо дар баҳши фарҳанги моддиву маънавӣ, балки бо рабти педагогикаи миллии тақвият ёфта, заминаҳои бостоние, ки барои ташаккул ва рушди педагогикаи миллии муосидад намудаанд, амик гардидаанд;

- дар ин давра ҷонибдорӣ ва ғамхориҳои давлати Сомониён оид ба эҳё ва рушди тамаддуни ориёии бостонӣ, суннатҳои волои он таваҷҷуҳи бештаре зоҳир гардида, аз он ҷумла, рушду нумуи тарбияи маънавии ҷомеа дар мадди аввал гузошта шудааст.

- арзёбии масоили тадрис ва парвариши миллӣ дар тадқиқоти муосири педагогӣ вобаста ба оғози Эҳёи Аҷам сурат гирифта, барои дурнамои рушди таҳқиқот дар ин самт пешниҳодҳои мушаххас муаррифӣ гардидаанд;

- вобаста ба проблемаҳои таълиму тарбияи миллӣ дар осори бадеии давраи ибтидоии Эҳёи Аҷам, инчунин дар таълимоти илмӣ – фалсафии мутафаккирони ин давра сарчашмаҳои нав ва таҳқиқоти муосир ба арсаи таҳқиқи илмӣ ворид шудаанд;

- моҳияти педагогикаи миллии халқи тоҷик дар даврони ибтидоии Эҳёи Аҷам барои кишвари муосири мо, ки рушди давлатдорӣ миллиро пеш гирифтааст, равшан карда шуда, арзишҳои мушаххаси педагогикаи миллии он даврон барои истифода дар тарбияи миллии насли наврас ва узвияти ҷомеа дар замони муосир роҳандозӣ гардидааст.

4. Нуқоти ба ҳимоя пешниҳодшаванда

1. Зухури Эҳёи Аҷам бозгӯии мардуми ориётабори Хуросону Мовароуннаҳрро ба анъана ва суннатҳои бостонӣ тоисломии худ ва дар ин асос ноил гардидан ба рушди собикаро дар ҳама самтҳо, бахусус, ҳикмат ва таълиму тарбия бо тақия ба арзишҳои миллӣ дар асрҳои IХ – XI таъмин намуд. Эҳёи Аҷам эҳёи орзуву ормонҳо ва арзишҳои таълиму тарбиявии бостониву тоисломӣ мебошад, ки дар давраи хеле тӯлонии таърихӣ миёни халқҳои ориёӣ махфӯз буданд.

2. Дар давраи ҳукмронии сулолаи Сомониён густариш ва рушди фарҳанги миллӣ, забони адабии дарӣ ба анҷом расида, адабиёти хаттии тоҷикӣ – форсӣ ташаккул ёфт, ки як заминаи бузурге барои эҳё ва рушди педагогикаи миллии халқи тоҷик гардид. Давлати Сомониён аз ҷиҳати таъсиси мадорис ва кутубхона, ҷонибдорӣ аҳли илму адаб ба яке аз бузургтарин ва муқаддамтарин давлатҳои онвақтаи олам табдил ёфта, барои расидан ба аҳдофи неки давлатдорӣ, пешрафти фарҳангу маорифи давр ба омӯзиш ва тақмили расму суннатҳои ориёӣ ва омезиши онҳо бо анъанаҳои исломӣ ва тарбияи маънавии мардум машғул гардиданд. Ин ҳама омилҳо ташаккули педагогикаи миллиро дар асрҳои IХ – XI таъмин намуданд.

3. Бозгӯ ва ҳаллу фасл намудани фарҳангу ҳикмати давраи Эҳё дар рушди масоили таълим ва тарбияи миллӣ дар таҳқиқоти муосири педагогӣ дар чунин шакл ба назар мерасад: пажӯҳише, ки дар маҷмуъ доир ба таърихи фарҳанг, адабиёт ва илми он давра, аз ҷумла педагогика бахшида шудаанд, таҳқиқот оид ба педагогикаи аҳди Сомониён ва асрҳои IХ – XI ва дар бораи намоёндагони алоҳидаи адабиёт ва илму ҳикмати ин давронро арзёбӣ менамоянд.

4. Мутафаккирони давраи ибтидоии Эҳёи Аҷам барои тарбияи ҳамзамонони худ ҳамосаҳои давраи бостонро эҳё намуда, як ҳазинаи дидактикиро фароҳам овардаанд, ки ба бозгӯ ва ташаккули минбаъдаи афкори педагогии миллии тоҷикон чун замина хидмат намуд. Дар осори пандомӯзу ахлоқии мутафаккирони ин асрҳо тарбияи ҳулки нек, саодат, озодии инсон ва дигар фазилатҳои волоии инсонӣ нақши бориз дорад.

5. Баррасии афкори педагогии ин давра собит менамояд, ки ин ҳазинаи фарҳангӣ барои эҳёи маънавият, озодӣ, ҷавонмардӣ, ки таърих андар иқтидори зеҳнии мардуми тоҷик вучуд дорад, мусоидат мекунад. Аз ин рӯ, таълим дар давраи муосир бояд ба манфиати такомули шахсият равона шуда, ғояҳои муқаддамонаи педагогии ниёгон эҳё ва дар педагогикаи муосири миллӣ ҳаматарафа ҳаллу фасл гардад.

5. Мухтавои асосии диссертатсия

Диссертатсия бидуни муқаддима ва таркибу ҷузъу томи он аз ду бобу шаш зерфасл, хулосаҳо, тавсияҳо ва рӯйхати адабиётҳои истифодашуда бо 211 номгӯй иборат буда, матни он дар ҳаҷми 169 саҳифа пешниҳод гардидааст.

Муҳаққиқ то дараҷаи дарку фаҳмиши хеш кӯшиш ба ҳарч додааст, ки дар ин фаслу зерфаслҳо таърихи афкори педагогии мардуми Аҷамро аз оғоз арзёбӣ намояд. Мақсаду моҳияти пажӯҳиш, вазоиф ва фарзияҳо, асосҳои назарӣ ва амалӣ, методологӣ, пойгоҳи он, навгонии илмӣ ва амалии таҳқиқот, нукоти асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда, мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии докталаб, тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои тадқиқоти диссертатсионӣ, сохтор ва ҳаҷми он баррасӣ гардидааст.

Аз натиҷа ва хулосаҳои муҳаққиқ бармеояд, ки маводи пажӯҳиш имкон дорад дар раванди таҳқиқи минбаъдаи мероси педагогии даврони Эҳёи Аҷам ва таълифи корҳои илмӣ кӯмак расонад. Инчунин, мавод ва натиҷаҳои тадқиқоти диссертатсиониро ҳангоми таълиф ва тадвини китобҳои дарсӣ,

воситаҳои таълимӣ, курси лексияҳо ва маводи семинарӣ ба муҳассилон аз фунуни педагогика ва таърихи он, фарҳангшиносӣ ва адабиёт мавриди истифода қарор додан имконпазир аст.

Дар хулосаҳо ва натиҷагирҳои бобҳои якуму дувум муҳаққиқ бар ин ақида аст, ки:

- бозгӯ ва мавриди пажӯҳиш қарор додани маъхазҳои давраи Эҳё ба решаҳои таърихӣ ва давраҳои сарнавиштсози гузаштаи худ барои ҳар як халқи бофарҳанг ва бомаърифат, камоли маърифат ва арҷгузорӣ ба ин мерос ёдрас мешавад ва ин имконият медиҳад, ки барои бунёди имрӯзу фардои ҷомеа муфид бошад;
- маводи пажӯҳиш дар ташаккули насли наврас баҳри ватанпарварӣ, дӯстдоштани марзу буми он, таъриху фарҳанги он басо судманд арзёбӣ мегардад;
- ғояҳои пешниҳодгардида имконият дорад барои устодону муҳассилини макотиби ҳамагонӣ ва олии касбӣ андешаҳои ҷолиби фарҳангӣ ато намояд ва бад – ин васила мақсади асосии раванди таълимию педагогӣ – рушди қобилияти худомӯзӣ ва худинкишофёбии шогирдон ба бор ояд, инсонии соҳибмаърифат дар ҷомеаи муосири тоҷик, ки эҳёи давлатдории миллии худро сипарӣ менамояд, ташаккул ва рушд ёбад;
- мутафаккирони давраи Эҳё барои таълиму тарбияи ҳамватанони худ ҳамосаҳои қадимиرو бозгӯ намуда, дар ташаккули минбаъдаи афкори педагогии миллии тоҷикон хидмати бузургеро анҷом додаанд;
- баррасии афкори педагогикаи миллии даврони Эҳё собит менамояд, ки мақсади стратегияи рушди низоми таълим бояд аз таҷдиди категорияҳои фалсафӣ ахлоқии маънавият, озодӣ, ҷавонмардӣ, ки таърихан дар иқтидори зехнии халқи тоҷик фароҳам омадаанд, сиришту сарнавишти халқи тоҷикро муайян ва музайян мекунад. Бино бар ин, дар даврони муосир бояд ба ташаккули шахсият бештар таваҷҷуҳ намуда, ғояҳои педагогии ниёгони мо бозгӯ ва дар педагогикаи навини миллии ворид гардад.

Ба диссертатсияи номзодии Хочазода Гулҷаҳон Ҷаҳфар дар маҷмӯъ тарикӣ мусбат арзёбӣ намуда, дар радифи он баъзе норасоӣҳои ҷузъиро бояд зикр намуд:

1. Муҳаққиқ зимни таҳлилу таҳқиқи афкори педагогӣ баъзан аз мавзӯи матраҳгардида ва ҳадафи асосӣ ба қанор меравад ва ба таҳлилҳои филологӣ мегузарад. Масалан, аз саҳифаи 16 то 23 ҳамин ҳолатро мушоҳида мекунем.

2. Дар диссертатсия иқтибосҳои бешуморе оварда мешаванд, вале фикру андешаи хулосавии муҳаққиқ зикр нагардидааст. Ва ё баръқс, боист фикру андешаи пажуханда бо овардани иқтибос хулоса ва ҷамъбаст гардад. Ин ҳолатҳо низ ба мушоҳида намерасанд.
3. Он натиҷагирӣ, хулоса ва ҷавҳару моҳияти диссертатсия, ки дар пасманзари ҳар як боб дарҷ гардидааст, дар қисматҳои лозимии автореферат мавриди истифода қарор нагирифтааст.
4. Дар хулосаҳо фикру андеша ва дастурҳои муҳаққиқ муфассал, вале мушаххас нест. Пажуҳиши илмӣ мушаххасбаёнро тақозо дорад.
5. Матни диссертатсия ва автореферат таҳрирталаб аст. Боист чунин ҳуҷҷатҳои муҳим дақиқона ва боэҳтиётна анҷом пазирад.

Мусалламан, бояд зикр намуд, ки норасоҳои зикргардида ҷузъӣ ва ислоҳпазир буда, ба ҳеҷ ваҷҳ арзиши диссертатсияро коста нахоҳад кард. Арзиши илмӣ ва сатҳи пажуҳиши рисолаи тадқиқотии анҷомпазирuftа арзанда буда, муҳимият ва судмандии рисола, навгонӣ, дастовардҳо ва дастуру пешниҳодҳои онро собит хоҳад кард.

Диссертатсия комилан ҷавобгӯи талаботи Комиссияи олии аттестатсионӣ дар назди дастгоҳи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, муаллифи он Ҳоҷазода Гулҷаҳон Ҷаҳфар сазовори унвони номзади улуми педагогӣ оид ба ихтисоси 13.00.01- педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот мебошад.

Доктори улуми педагогӣ, профессори
кафедраи педагогика ва психологияи

Ҳоҷаев Курбон
Тоирович

Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва
соҳибкорӣ Тоҷикистон

Суроғи шахсӣ: Ҳиёбони Б. Ғафуров

46/3 хучраи 26; тел: 918-66-47-08.

Суроға: Ҳиёбони Борбад, 48\ 5, 734055

(99237) 234-88- 00; 234-88-02.

Имзои Ҳоҷаев Қ.Т.-ро тасдиқ мекунам:

Сардори шуъбаи кадрҳо ва корҳои махсуси ДБССТ

5.08.2025

Ҳураев Шухрат